

مجموعه بازی نامه های پژوهشی چهارگانه چال میدان

محمد حسین ناصربخت

پژوهشگر و مدرس تئاتر دانشگاه هنر

www.ketab.ir

سرشناسه:	ناصریخت، محمدحسین، ۱۳۴۳ -
عنوان و نام پدیدآور:	مجموعه بازی نامه های پژوهشی چهارگانه چال میدان
مشخصات نشر:	تهران: نمایش، ۱۳۹۴
مشخصات ظاهری:	۲۵۶ ص
شابک:	۹۷۸۶۰۰۵۷۶۵۷۸۶
وضعیت فهرست نویسی:	فیبای مختصر
یادداشت:	فهرست نویسی کامل این اثر در نشانی: http://opac.nlai.ir قابل دسترسی است.

نمایش

انتشارات نمایش (۴۴۰)

مجموعه بازی نامه های پژوهشی چهارگانه چال میدان

نویسنده: محمدحسین ناصر یخت

ناشر: انتشارات نمایش

صفحه آرا: شایما تملی

روی جلد: براساس پوستر نمایش عروسی خان مظفر (رفعت هاشمی سی سفت)

ویراستار: شیرین رضاییان

تیراژ: ۷۰۰۰

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۴

قیمت: ۱۵۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸۶۰۰۵۷۶۵۷۸۶

یادداشت

تولید متون به جهت حفظ و اشاعه و معاصر سازی نمایش های آیینی و سنتی یکی از اهدافی است که از بدو تاسیس کانون نمایش های آیینی و سنتی مدنظر شورای مرکزی کانون بوده است و انتشار مجموعه **بازی نامه های** حاضر که به بهانه هفدهمین جشنواره نمایش های آیینی و سنتی در راستای این هدف صورت می پذیرد فرصتی برای عرضه بخشی از تلاش های فعالان این عرصه به هنرمندان و دانشجویان و علاقه مندان به نمایش های ایرانی است که در ادامه ی تلاش های پیشین انجام می پذیرد و امید است تداوم این مسیر به فراهم آمدن مجموعه ای از آثار قابل اجرا در صحنه های تئاتر کشور، با توجه به نیازهای ایران معاصر بیانجامد.

داوود فتحعلی بیگی

دبیر هفدهمین جشنواره نمایش های آیین و سنتی

فهرست

- پیشگفتار ۹
- ارباب پاکروان و نوکرش ماهک خوش سیما ۱۳
- کابوس های مرد مشکوک ۸۱
- از دروازه دولت تا چال میدان راهی نیست ۱۳۵
- عروسی خان مظفر (چهار صندوقه) ۱۷۹

پیشگفتار

از همان روزهای آغازین کار پژوهشی در عرصه نمایش‌های سنتی ایرانی با مطالعه تجارب و تلاش‌های انجام‌شده در این زمینه در سایر نقاط جهان، می‌دانستم که برای احیا این گونه‌های نمایشی بهترین راه تلاش برای معاصر سازی و بهره‌بردن از ویژگی‌های این گونه‌ها برای خلق آثاری ست که پاسخگوی نیازهای انسان معاصر و مخاطبین امروزیین هنر نمایش باشد، راهی که بسیار پیش‌تر از ما گولدونی‌ها و گوتزی‌ها برای کم‌یاد لارته در ایتالیا و یا در تاریخی نزدیک‌تر می‌شیم و تراپاما در ژاپن و اساتیدی چون علی نصیریان و بهرام بیضایی در ایران گشوده بودند پس تصمیم بر آن شد که در کنار انجام پروژه‌های پژوهشی وسیعی در حفاظت از این گونه‌های نمایشی به شکل موزه‌ای و اصیل و دست‌نخورده آنها این رویه نیز تجربه گردد و مجموعه حاضر نتیجه‌ی بخشی از این تجربه‌هاست.

مجموعه چهارگانه چال میدان شامل چهار نمایشنامه: «ارباب پاکروان و نوکرش ماهک خوش‌سیما»، «کابوس‌های مرد مشکوک»، «عروسی خان مظفر» و «از دروازه دولت تا چال میدان راهی نیست» است. نمایشنامه‌هایی که با بهره‌بردن از ساختار و فنون و شگردهای گونه‌های مختلف نمایش‌های سنتی ایرانی شکل گرفته‌اند و به جهت استفاده بیشتر مخاطبان و به ویژه دانشجویان و

هنرمندان تئاتر سعی بر آن بوده‌است که برخی از این فنون در پانویس‌ها معرفی شوند.

ایده اولیه نگارش نمایشنامه‌های مجموعه چهارگانه چال‌میدان در حین پژوهشی پیرامون تهران در «دفتر پژوهش‌های فرهنگی» شکل گرفت، پژوهشی گسترده که بخشی از آن تحت عنوان «تفریحات تهران» برعهده نگارنده بود، اما این ایده به تدریج و طی ده سال به پایان رسید و طی همین مدت دو نمایشنامه از این مجموعه نیز به کارگردانی نگارنده برصحنه رفت (آرباب پاکروان و نوکرش ماهک خوش‌سیما (تالار مولوی ۱۳۸۴) و عروسی خان مظفر (۱۳۹۲)) و به همین سبب شکل‌گیری تدریجی‌اش باعث شد تا ترتیب و تاریخ نگارش متون با ترتیب و توالی تاریخی رویدادهای درون آثار کمی تفاوت داشته باشد.

هر چهار نمایشنامه مجموعه چهارگانه چال‌میدان با نگاه و یا گاه نیم‌نگاهی به رویدادی تاریخی که در سال ۱۲۷۷ هجری قمری و دوران سلطنت ناصرالدین شاه قاجار در تهران رخ می‌دهد نگاشته شده‌است، رویدادی که از آن تحت‌عنوان «شورش زنان چال‌میدان» یاد می‌شود.

متون تاریخی می‌گویند که بین سال‌های ۱۲۷۷ تا ۱۲۷۸ هجری قمری که مصادف با سیزدهمین سال سلطنت ناصرالدین شاه است ایران و به تبع آن پایتخت دچار قحطی و وبا می‌گردد و گرسنگی جنان زورآور می‌شود که چند هزار نفر از زنان گرسنه محله فقیرنشین چال‌میدان در پایتخت، که ساکنانش به جسارت شهره بودند، در ۱۷ شعبان ۱۲۷۷ هنگام بازگشت شاه از شکار سر راه وی را می‌گیرند، و سپس دست به غارت نانوائی‌ها می‌زنند. در پی این شورش زنانه، مردان نیز به میدان می‌آیند، دروازه‌بانان سنگ و چوب می‌خورند و شاه گریخته از معرکه که همراه محمود خان نوری، کلانتر تهران از فراز برج طغرل طاق با دوربین به تماشا نشسته است کلانتر را مورد عتاب قرار می‌دهد و کلانتر زخم‌خورده تقبل می‌کند که غوغا را فروبشاند اما حمله او و گماشتگانش به زنان و مضروب کردن تنی چند افاقه نمی‌کند و شیون و بلوا بالا می‌گیرد. شاه برمی‌آشوبد و در ۱۹ شعبان جامه سرخ غضب بر تن می‌کند کلانتر احضار شده، پس از دستور بریدن ریش و به چوب و فلک بستن او، فرمان طناب صادر گردیده، جسد عریان

کلانتر در بازار تهران بر زمین کشیده می‌شود و کدخدایان محلات شهر را جهت عبرت دیگر خاطیان تا پایان گرفتن عصیان به چوب و فلک محکوم می‌سازند اما باز هم مشکل برطرف نمی‌شود چنانکه حتی میرزا زین العابدین امام جمعه تهران نیز به قتل تهدید می‌گردد و توسط مریدانش به سختی از مهلکه خارج می‌شود لیکن در اوج قیام درحالی که اعیان و اشراف به اشاره شاه در خانه نصرت‌الدوله جمع شده و متحد می‌گردند، فشار گرسنگی زنان شورشی را به دو گروه تقسیم می‌کند و با سپرده شدن قضیه نان به آقا مهدی ملک‌التجار غوغا فرومی‌نشیند.

از میان نمایشنامه‌های این مجموعه رویدادهای نمایشنامه «ارباب پاکروان و نوکرش ماهک خوش‌سیما» هم‌زمان با شورش اما خارج از پایتخت و در ایالتی دورافتاده روی می‌دهد، وقایع «کابوس‌های مرد مشکوک» در چال میدان بلافاصله پس از فروکش کردن قیام و در حین سرکوب‌ها و بگیروبیندهای بعد از آن رخ می‌دهند، ماجراهای نمایشنامه عروسی خان مظفر، که در خیمه می‌گذرد، با فاصله‌ای بیشتر از رویدادهای سایر متون با غوغای چال میدان اتفاق می‌افتد و قهرمانان «از دروازه دولت تا چال میدان راهی نیست» در دل شورش زنان چال میدان قرار دارند.